

CO R P U S

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ • ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ

ΟΥΓΚΑΡΙΤ

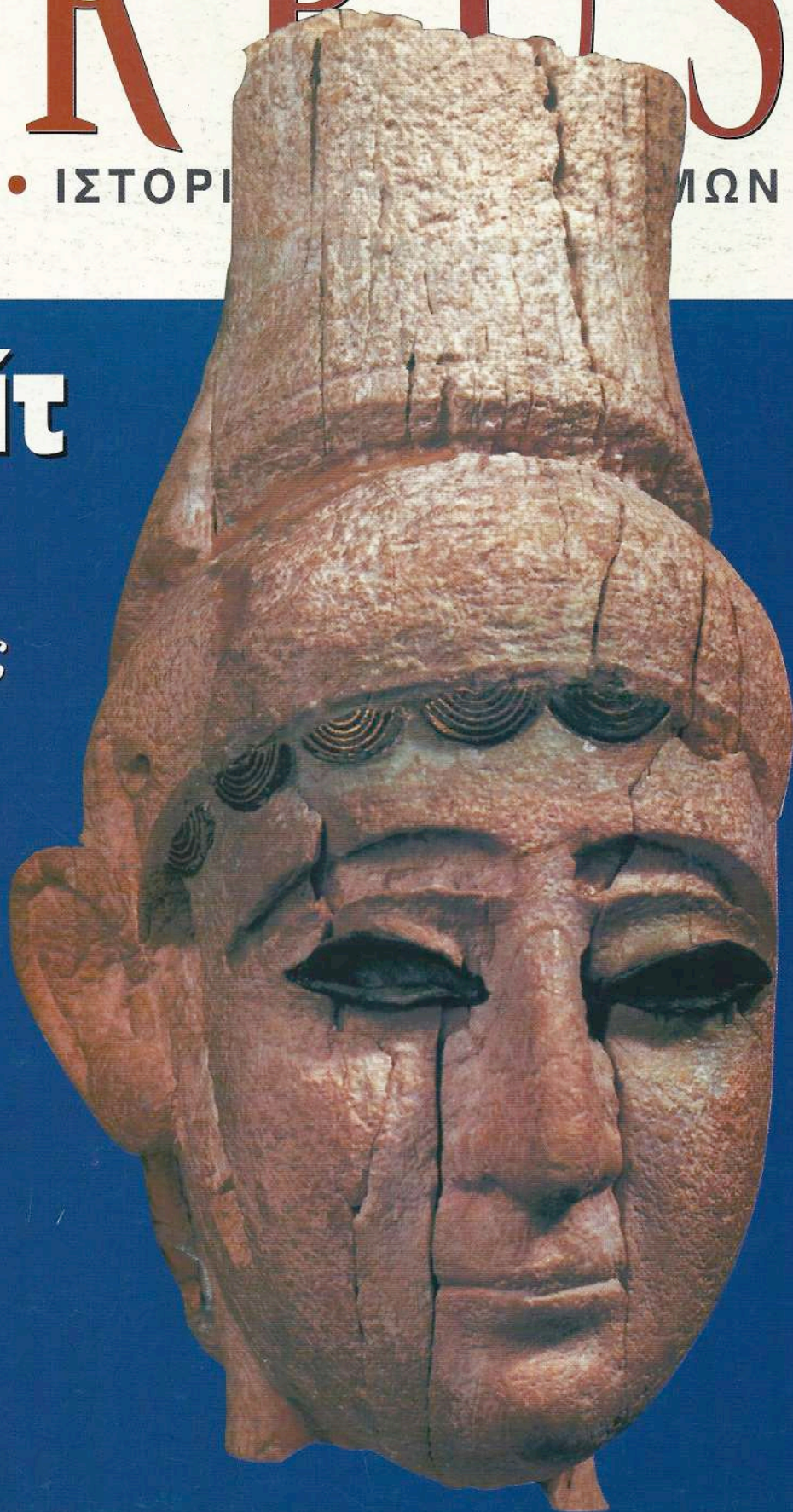
*Ένα Αινιγματικό
Βασίλειο
της Πρωτοϊστορίας*

**ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ**

**ΤΕΡΜΗΣΣΟΣ ΜΕΙΖΩΝ
ΜΙΑ ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΟΛΗ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ**

**ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ
ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΤΑ ΙΧΝΗ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ**

**Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

«Ανάμεσα σε δύο Γρούπες»

Από την Τέω της Μικράς Ασίας
στα Άβδηρα της Θράκης

«Όγδοο άθλο διέταξε ο Ευρυσθέας τον Ηρακλή να του φέρει τις φοράδες του Διομήδους από τη Θράκη στις Μυκήνες. Ήταν δε αυτός γιος του Αρεος και της Κυρήνης, βασιλιάς των Βιστόνων, έθνους θρακικού πολεμικότητας, και είχε κάτι φοράδες ανθρωποφάγες. Αφού λοιπόν έπλευσε (στη Θράκη) μαζί με όσους τον ακολούθησαν εκουσίως και δια της βίας εδάμασε τους ευρισκομένους στα παχνιά των φοράδων (τους φύλακες και τους βοσκούς), οδήγησε (τα άλογα) στην παραλία. Όταν οι Βίστονες έτρεξαν σε βοήθεια ένοπλοι, (ο Ηρακλής) τα μεν άλογα τα έδωσε στον Αβδηρο να τα φυλάττει. Αυτός ήταν Λοκρός, από την Οπούντα (απέναντι από την Εύβοια), ερωμένος του Ηρακλέους, τον οποίον εσκότωσαν οι φοράδες, αφού τον κατασπάραξαν. (Ο Ηρακλής) πολεμώντας κατά των Βιστόνων και αφού σκότωσε τον Διομήδη, ανάγκασε τους υπόλοιπους να τραπούν σε φυγή και αφού έκτισε μια πόλη, τα Αβδηρα, πλησίον του τάφου του αποθανόντος Αβδήρου, πήρε τα άλογα και τα έφερε στον Ευρυσθέα. Όταν δε ο Ευρυσθέας τα άφησε (ελεύθερα) ήλθαν στο όρος που λέγεται Ολυμπος και εξοντώθηκαν από τα (άγρια) θηρία».

Απολλόδωρος, Μυθολογική Βιβλιοθήκη, Β', κεφ. 96.
(Μετάφραση Π. Πετρίδης)

Η δυσκολία με την οποία αποικίστηκε από τους Έλληνες των πρώιμων ιστορικών χρόνων η παράκτια περιοχή της Θράκης και της Μακεδονίας, έχει αποτυπωθεί κατά τρόπο ιδιαίτερα χαρακτηριστικό τόσο στη μυθολογική παράδοση, όσο και στην αρχαία ελληνική ιστοριογραφία¹. Η ανασφάλεια που ένιωθαν οι Έλληνες άποικοι ήταν μεγάλη δεδομένου ότι συχνά ήταν υποχρεωμένοι να αντιμετωπίζουν τις επιθέσεις των θρακικών φυλών. Ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις που ιδρύθηκαν στην περιοχή από Έλληνες μετανάστες, κυρίως με ιωνική και ανατολικοελληνική προέλευση, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στην ίδρυση των Αβδήρων, γενέτειρας του Δημόκριτου και του Πρωταγόρα, μιας πόλης με πλούσια παράδοση και με ξεχωριστή θέση στην νομισματοκοπία του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Η περίπτωση των Αβδήρων και της Θάσου βέ-

βαια², είναι χρήσιμη για την κατανόηση της αποικιστικής δραστηριότητας των Ελλήνων δεδομένου ότι υπάρχουν σαφείς ιστορικές αναφορές σε πολέμους με τα γηγενή θρακικά φύλα, που αντέδρασαν στην άφιξη των νεοφερμένων. Η ιστορία της πόλης αρχίζει στο δεύτερο ήμισυ του 7ου αιώνα π.Χ.³ όταν, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο⁴, άποικοι από τις Κλαζομενές της Μ. Ασίας, με επικεφαλής τον Τιμήσιο, έκτισαν τα Αβδηρα, ανατολικά του ποταμού Νέστου, στον μυχό ενός μεγάλου κόλπου που σήμερα είναι επιχλωσμένος, αλλά εκδιώχθηκαν γρήγορα από τους Θράκες. Ο Τιμήσιος σε κάποια από τις συμπλοκές πρέπει να σκοτώθηκε και οι Τήιοι που επανίδρυσαν τα Αβδηρα, τον τιμούσαν ως ήρωα. Φαίνεται ωστόσο πως ως πρώτο οικιστή της πόλης οι Αβδηρίτες δέχονταν τον μυθικό ήρωα Αβδηρο στη μνήμη του οποίου τελούσαν αγώνες.

Αργυρή (AR) δραχμή της Τέω, περίπου 540-478 π.Χ.

Βάρος 5,92 γρ. [Balcer 31].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας, με κνρτωμένες φτερούγες, κάθεται οκλαδόν προς τα δεξιά, έχοντας ανασηκωμένο το αριστερό πόδι.

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετράμερες τετράγωνο.

Αργυρός (AR) στατήρας της Τέω, περίπου 478-465 π.Χ.

Βάρος 11,97 γρ. [Balcer 101 (A101/P133)].

(Classical Numismatic Group, Inc./ID. 4326).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας, με κνρτωμένες φτερούγες, κάθεται οκλαδόν προς τα δεξιά, έχοντας ανασηκωμένο το αριστερό πόδι. Κύννος μπροστά του (κάτω δεξιά).

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετραμερές τετράγωνο.

Η επανίδρυση των Αβδήρων από τους κατοίκους της Τέω έγινε στα μέσα του δού αιώνα π.Χ. (544/43 π.Χ.), όταν μπροστά στην περσική κατάκτηση και καθώς ήταν «οι μόνοι από τους Ιώνες που δεν μπορούσαν να υπομένουν τη δουλεία, μετανάστευσαν από την πατρίδα τους»⁵ και πήγαν άλλοι στη Θράκη, όπου ίδρυσαν τα Αβδηρα και άλλοι στον Κιμμέριο Βόσπορο, όπου ίδρυσαν τη Φαναγόρεια⁶. Η πατρίδα των αποίκων, η Τέως, ήταν μια πόλη με σημαντικό αγροτικό πλούτο και αξιόλογο πληθυσμό. Θεωρείτο δε από τους Έλληνες το «κέντρο της Ιωνίας», με τέτοια εξέχουσα θέση ώστε ο Θαλής ο Μιλήσιος είχε συμβουλεύσει τους Ιώνες, προκειμένου να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τους Πέρσες, να ιδρύσουν ένα ενιαίο κράτος με μία κυβέρνηση (βουλή) που θα είχε την έδρα της στην Τέω⁷. Η Τέως, γενέτειρα του ποιητή Ανακρέοντα, βρισκόταν στη νότια πλευρά της χερσονήσου της Ερυθραίας στη Μ. Ασία, απέναντι από τη Χίο. Ανήκε στο Πανιώνιο, στη μεγάλη Ιωνική Ενωση, μαζί με τη Μίλητο, τη Μυσούντα, την Πριήνη, την Εφεσο, την Κολοφώνα, τη Λέβεδο, τις Κλαζομενές, τη Φώκαια, τη Σάμο, τη Χίο και τις Ερυθρές⁸. Η ανάγκη εξεύρεσης πρώτων υλών ώθησε

νορίς την Τέω, όπως και άλλες ιωνικές πόλεις, στην αναζήτηση νέων πηγών στην Ανατολή και την Αίγυπτο. Ετσι η Τέως συμμετείχε στην ίδρυση της πόλης Ναύκρατης στην Αίγυπτο όταν ο φιλέλληνας φαραώ Αμασις επέτρεψε σε Ιώνες εμπόρους να εγκατασταθούν στη χώρα του. Η Τέως, η Χίος, η Φώκαια, οι Κλαζομενές, η Ρόδος, η Κνίδος, η Αλικαρνασσός, η Φάσηλις και η Μυτιλήνη, ίδρυσαν μάλιστα από κοινού ένα μεγάλο και ονομαστό ιερό, το Ελληνιον⁹. Απόδειξη εξάλλου αυτής της εμπορικής δραστηριότητας των Τηίων είναι και η ανεύρεση νομισμάτων και δειγμάτων κεραμικής της πόλης τους στη Συροπαλαιστίνη και την Αίγυπτο. Μετά ήλθε η περσική κατάκτηση και η φυγή. Εντούτοις, αρκετοί κάτοικοι πρέπει να παρέμειναν πίσω καθιστώντας γρήγορα την πόλη τους οικονομικά ανθηρή στα πλαίσια της περσικής αυτοκρατορίας. Κατά την ιωνική επανάσταση έλαβε μέρος στη γαμμαχία της Λάδης (495 π.Χ.), εποχή κατά την οποία υπολογίζεται ότι είχε πληθυσμό 14.000 κατοίκους. Υποθέτουμε όμως ότι πρέπει να είχε πολύ μεγαλύτερο πληθυσμό κατά την ακμή της, στα μέσα δηλαδή του δού αιώνα π.Χ.

Αργυρός (AR) στατήρας της Τέω, περίπου 470/465-449 π.Χ.

Βάρος 11,80 γρ. [Balcer 102 var.].

(Classical Numismatic Group, Inc./ID. 5141).

Εμπροσθότυπος: Τ-Η-Ι-Ο-Ν. Γρύπας, με κνρτωμένες φτερούγες, κάθεται οκλαδόν προς τα δεξιά, έχοντας ανασηκωμένο το αριστερό πόδι. Κεφαλή νύμφης μπροστά του (κάτω δεξιά).

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετραμερές τετράγωνο.

Αργυρός (AR) στατήρας της Τέω, περίπου 478-465 π.Χ.

Βάρος 12,08 γρ. [Balcer 100].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας, με κνρτωμένες φτερούγες, κάθεται οκλαδόν προς τα δεξιά, έχοντας ανασηκωμένο το αριστερό πόδι. Γλαύξ μπροστά του (κάτω δεξιά).

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετραμερές τετράγωνο.

Αργυρός (AR) στατήρας της Τέω, περίπου 470/465-449 π.Χ.

Βάρος 12,10 γρ. [Balcer 102 var.].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Τ-Η-Ι-Ο-Ν. Γρύπας, με κνηστισμένες φτερούγες, κάθεται οκλαδόν προς τα δεξιά, έχοντας ανασηκωμένο το αριστερό πόδι. Κεφαλή πάνθηρος μπροστά του (κάτω δεξιά).

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετραμερές τετράγωνο.

Οι Τήσιοι άποικοι στα Αβδήρα κατέβαλαν μεγάλες και συνεχείς προσπάθειες για να κρατηθούν ανάμεσα στους Θράκες¹⁰. Γρηγόρα κατάφεραν αξιοποιώντας τα πλούσια μεταλλεία της περιοχής να κάμουν την πόλη τους πλούσια και ευημερούσα, με δημοκρατικό πολίτευμα. Διέθετε τείχη, λιμάνι, νεώσοικους και ιερά που οι ανασκαφικές έρευνες έχουν αποκαλύψει. Αυτή η ευημερία αντανακλάται και στη φήμη που απολάμβαναν τα Αβδήρα κατά την Αρχαιότητα, αλλά και στην αφθονία των νομισματικών ευρημάτων, που σε έναν μεγάλο βαθμό συμπληρώνουν την εικόνα για την καλλιτεχνική παραγωγή της. Σε γενικές γραμμές ισχύει για την οικονομία και την κοινωνία των Αβδήρων ό,τι και για τη Θάσο: γεωργική ευημερία – κυρίως καλλιέργεια αμπελιού – και πλούσια αργυροφυγεία. Αυτοί οι δύο σημαντικοί πόροι επέτρεψαν και στις άλλες παρόλιες ελληνικές πόλεις της Θράκης και της Μακεδονίας – ιδίως αργότερα στο βασίλειο των Μακεδόνων – να θέσουν σε κυκλοφορία πολυάριθμα νομίσματα σαν έναν βολικό τρόπο εξαγωγής του πολύτιμου μετάλλου προς το Λεβάντε και την Αίγυπτο. Πρόκειται συχνά για εκλεκτές νομισματικές κοπές. Η περιοχή πάντως αυτή δεν θεωρείται ομοιογενής νομισματικά. Και αυτό γιατί οι άποικοι που έφθαναν στο βόρειο Αιγαίο υιοθέτησαν σχεδόν πάντα στις δικές τους νομισματοκοπίες, τους σταθμιστικούς κανόνες (μονάδες βάρους) της πατρίδας τους. Στα Αβδήρα λ.χ., είναι φανερή η ιωνική προέλευση των κατοίκων και η στενή σχέση

Αργυρό (AR) οκτάδραχμο Αβδήρων, 2η περίοδος, περίπου 520-492 π.Χ.

Βάρος 28,98 γρ. [May group XXIII/IV, cf. 44/5].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας κάθεται οκλαδόν προς τα αριστερά, έχοντας ανασηκωμένο το δεξί πόδι. ΑΒ μπροστά του.

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετραμερές τετράγωνο.

τους με τη μητρόπολη, την Τέω. Στα ασήμνια νομίσματά τους υιοθέτησαν τον τύπο του γρύπτος ο οποίος ήταν και ο νομισματικός τύπος της Τέω, με τη διαφορά ότι στην Τέω ο γρύπας βλέπει πάντα προς τα δεξιά, ενώ στα Αβδήρα είναι στραμμένος προς τα αριστερά.

Τα Αβδήρα αναδείχθηκαν νωρίς, μαζί με τη γειτονική Θάσο, στο πιο σημαντικό κέντρο νομισματικής παραγωγής στη βόρεια Ελλάδα. Τις πρώτες νομισματικές σειρές που έθεσαν σε κυκλοφορία πρέπει να τις έκοψαν στον τύπο των μεγάλων αργυρών οκτάδραχμων, βάρους 29-30 γραμμαρίων, μια έκδοση που γρήγορα υπήρξε το πρότυπο για τις κοπές των ημι-εξελληνισμένων φύλων της ευρύτερης περιοχής. Ο γρύπας, το φανταστικό ζώο με κεφάλι και φτερά αετού και σώμα λιονταριού, εικονίζεται στον εμπροσθότυπο καθισμένος στα πίσω πόδια, έχοντας ανασηκωμένο το δεξί πόδι. Στις αρχαϊκές κοπές (520-490 π.Χ.) οι φτερούγες είναι δρεπανοσχημες και αποδίδονται με αδρές γραμμές χωρίς να υποδηλώνονται τα φτερά, μια τεχνολογία που θυμίζει ανάλογες κοπές (ημίδραχμα) της Σαμοθράκης¹¹. Στα χρόνια που ακολούθησαν (492-473/0 π.Χ.) γίνεται ένας έξοχος γρύπας με ριπιδινόσχημες φτερούγες¹², ενώ στο πεδίο προστίθεται η μικρή μορφή ενός γυμνού σατύρου ή ενός τέττιγος. Στον οπισθότυπο αποτυπώνεται πάντα το εγκοίλο τετράγωνο. Στις μικρότερες εκδόσεις, δραχμές και τετράβολα, που τέθηκαν σε κυκλοφορία στα τέλη του 5ου και τις αρχές 4ου αιώνα π.Χ., ο γρύπας αποκτά περισσότερο φυσιοκρατικά χαρακτηριστικά και εικονίζεται να τρέχει προς τα δεξιά με ανοικτές τις φτερούγες ή να κάθεται. Στον οπισθότυπο απάν των νομισμάτων, αντί του εγκοίλου τετραγώνου, παριστάνονται διάφορες μορφές (κεφαλή Ερμού ή νεαρού αγένειου ανδρός), δελφίνι, κύνθηρος ή στάχνα. Η κατάσταση για την πόλη των Αβδήρων έγινε ιδιαίτερα πιεστική κατά τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. όταν το θρακικό βασίλειο των Οδρυσών επέκτεινε σταδιακά την κυριαρχία του από τις παρυφές των Αβδήρων έως τον Δούναβη. Κατά τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. οι Αβδηρίτες αποφάσισαν να μεταφέρουν την πόλη τους λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα, δεδομένου ότι λόγω των πλημμύρων είχε επιχλωστεί το ζωτικής σημασίας αρχαϊκό λιμάνι. Η νέα πόλη οικοδομήθηκε με βάση το νέο υποδάμειο σύστημα, με ισχυρά τείχη, ακρόπολη, δύο λιμάνια και εγκαστήρια. Ο πληθυσμός της έφθανε, όπως υπολογίζεται, στις 20.000 περίπου κατοίκους.

Σχετικά με το τέλος της νομισματοκοπίας των Αβδήρων υπάρχει διαφωνία για την ακριβή χρονολογία. Η εύλογη και συνθησιμένη πρακτική είναι να θεωρείται πως η ντόπια νομισματοκοπία των πόλεων της θρακομακεδονικής ζώνης σταμάτησε από τη στιγμή που αυτές έγιναν μέρος του μακεδονικού βασιλείου ή βρέθηκαν υπό την κυριαρχία επιρροή του Φιλίππου. Ωστόσο, αρκετές ελληνικές πόλεις στην περιοχή συντήρησαν για κάποιο διάστημα ως ανεξάρτητα κράτη πλάι στη γειτονική μακεδονική μοναρχία. Από την άλλη, η κατάκτηση πολλών από αυτές τις πόλεις κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου Β', αποτελεί πάντα έναν δεσμευτικό παράγοντα σε ό,τι αφορά την ερμηνεία του τι ακριβώς συνέβη στις ανεξάρτητες νομισματοκοπίες της περιοχής. Σύμφωνα με ορισμένους επιστήμονες, η επέκταση της μακεδονικής κυριαρχίας προς ανατολάς εγγείει ικανοποιητικά το τέλος της νομισματοκοπίας τόσο των Αβδήρων όσο και των άλλων πόλεων (του Αίνου, της Αμφιπόλεως, της Νεάπολης, της Θάσου και των πόλεων της Χαλκιδικής Συμμαχίας, κυρίως δε της Ολύνθου). Ήταν λοιπόν φυσικό μια υποτιθέμενη χρονολογία για το τέλος της νομισματοκοπίας των Αβδήρων να βασιστεί κυρίως σε μια εικασία, η οποία όμως αρνείται από την παραδοσιακή άποψη σχετικά με τη σύνδεση της «κυριαρχίας» με τη «νομισματοκοπία». Με βάση αυτήν την ερμηνεία, η ασήμνια νομισματοκοπία των Αβδήρων έφθασε στο τέλος της πιθανότατα το 340 π.Χ. ή ένα με δύο χρόνια αργότερα. Το να συμπεράνει κανείς, κάνοντας αναστροφή, πως η ύπαρξη μακεδονικής φρουράς λ.χ., στην Ακρόπολη των Αβδήρων υποδηλώνει ότι η πόλη δεν ήταν ένας ελεύθερος σύμμαχος αλλά ένας

Αργυρό (AR) τετράβολο Αβδήρων, περίπου 411-385 π.Χ.

Βάρος 2,83 γρ. [May 380 (A271/P314)].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας αναπηδή προς τα αριστερά, με ανοιχτές τις φτερούγες, που αποδίδονται φυσιοκρατικά. ΑΒΔΗ επάνω στο πεδίο. Διακρίνεται κύκλος σφαιριδίων.

Οπισθότυπος: Δελφίνοι σε τετράγωνο σφαιριδίων. Επιγραφή στην περιφέρεια του πεδίου.

Αργυρό (AR) τετράβολο Αβδήρων, περίπου 411-385 π.Χ.

Βάρος 2,82 γρ. [May 358].

(Malter Galleries/PC. MG063).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας αναπηδή προς τα αριστερά, με ανοιχτές τις φτερούγες.

Οπισθότυπος: Τρεις καρποί σταχυού σε τετράγωνο πλαίσιο. Επιγραφή στην περιφέρεια του πεδίου.

Αργυρή (AR) δραχμή Αβδήρων, περίπου 375-360 π.Χ.

Βάρος 5,50 γρ. [May 482v.].

(Edgar Gallery/ID.5170).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας προς τα αριστερά, με ανοιχτές τις φτερούγες. ΑΒΔΗ επάνω στο πεδίο.

Οπισθότυπος: Κεφαλή νεαρού άνδρος προς τα δεξιά σε τετράγωνο πλαίσιο. Επιγραφή στην περιφέρεια του πεδίου.

Αργυρό (AR) τετράβολο Αβδήρων, περίπου 385-375 π.Χ.

Βάρος 2,82 γρ. [May 439].

(Classical Numismatic Group, Inc.).

Εμπροσθότυπος: Γρύπας αναπηδή προς τα αριστερά, με ανοιχτές τις φτερούγες. ΑΒ δεξιά επάνω στο πεδίο.

Οπισθότυπος: Κάνθαρος σε τετράγωνο πλαίσιο. Επιγραφή στην περιφέρεια του πεδίου.

υποτέλης της Μακεδονίας, μπορεί θεωρητικά να είναι ορθό αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι σίγουρο¹³. Αν ακολουθήσουμε τη συλλογιστική του Griffith ότι τα Αβδηρα διέκοψαν την παραδοσιακή συμμαχία τους με την Αθήνα και συνδέθηκαν με τον Φίλιππο, περίπου το 340-338 π.Χ., ως «ένας σύμμαχος» και τελικά ως μέλος της Συμμαχίας της Κορίνθου, δεν υπάρχει λόγος να υιοθετήσουμε την άποψη ότι ο Φίλιππος έθεσε τέλος στη νομισματοκοπία της πόλης. Αντίθετα, σύμφωνα με μια άλλη άποψη¹⁴, ο Φίλιππος ήταν αρκετά δυνατός το 346 π.Χ. ώστε να απαγορεύσει στα Αβδηρα να κόβουν νομίσματα. Ο Griffith, με βάση τον διαφορετικό ρυθμό των κοπών, προτείνει το 338 π.Χ.¹⁵, ενώ ο Gerhard Kleiner¹⁶ κατεβάζει χρονικά το τέλος της νομισματοκοπίας των Αβδήρων στα χρόνια της βασιλείας του Μ. Αλεξάνδρου.

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος
Δ/ντής Σύνταξης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τα νομίσματα που παρουσιάζονται προέρχονται από τις συλλογές των οίκων δημοπρασιών Classical Numismatic Group, Malter Galleries και Edgar Gallery.

1. J.Boardman, *Οι Αρχαίοι Έλληνες στην υπερπόντια εξάπλωσή τους*, σελ. 288.
2. Βλ. και *Corpus* 24, σελ. 12.
3. Στα Αβδηρα βρέθηκε ανατολικοελληνική κεραμική που χρονολογείται στα τέλη του 7ου αι. π.Χ., βλ. J. Boardman, *Οι Αρχαίοι Έλληνες στην υπερπόντια εξάπλωσή τους*, σελ. 291.
4. Ηρόδοτος, I, κεφ. 168.

5. Ηρόδοτος, I, κεφ. 169.
6. Βλ. και *Corpus* 25, σελ. 48.
7. Ηρόδοτος, I, κεφ. 170.
8. Ηρόδοτος, I, κεφ. 142.
9. Ηρόδοτος, II, κεφ. 178.
10. Πίνδαρος, Παιών, 2.59-70.
11. G.K. Jeckins, *Ancient Greek Coins*, 1990, σελ. 32 και εικ. 72-73.
12. Στο ίδιο, εικ. 74.
13. Griffith, HM, p. 379.
14. May, *The Coinage of Abdera, 540-345 B.C.*, Oxford, 1966, p. 290.
15. Griffith, HM, p. 379, n. 4.
16. Gerhard Kleiner, *Zur Chronologie der Munzen von Abdera*, JNG 2, 1950-1951, p. 18.